Georg Kristof Lihtenberg

TEFTERI

Sveska A
(1765–1770)

A 26 Žalosne prilike u kojima danas žive magarci možda duguju samo šašavoj ideji nekog nepromišljenog čoveka: on je kriv za to što su magarci postali i što će doveka ostati najbednije životinje, jer mnogi se mazgari prema svojim štićenicima odnose tako grozno zato što su to magarci, a ne zato što su trome i spore životinje.

A 29 Sujeverje običnih ljudi potiče od rane i suviše revnosne veronauke: tamo oni čuju za tajne, čuda i dela đavolova, pa pomisle da se takve stvari mogu dogoditi svuda i u svemu. No, kad bi im se najpre pokazala priroda, tad bi oni sve što je u religiji natprirodno i tajanstveno pre gledali sa strahopoštovanjem, dok sad to smatraju nečim sasvim običnim, pa im nije čudno kad im neko kaže da je danas šest anđela prešlo ulicu. A ni slike u Bibliji ne valjaju za decu.

A 32 Naviku bismo mogli nazvati moralnim trenjem, onim zbog čega duh ne može lako da pređe preko nekih stvari nego se spaja s njima, pa posle teško može da se odvoji.

A 35 Četvrtog jula 1765, dok su se na nebu svaki čas smenjivali sunce i oblaci, ležao sam u krevetu s knjigom i sasvim jasno razaznavao slova, da bi se ruka koja je držala knjigu iznenada okrenula a da ja pritom ništa nisam osetio; i kako je tad svetlost malo oslabila, zaključio sam da je to sigurno neki velik oblak zaklonio sunce i sve mi je izgledalo tmurno, pošto je svetlost u sobi i dalje bila nepromenjena. Naši zaključci često umeju da budu takvi: razloge tražimo u daljini, a oni su često sasvim blizu, u nama samima.

A 53 Smrt je nepromenljiva veličina – samo je bol promenljiva, i on može da raste u beskonačnost. To bi morali da priznaju oni koji zagovaraju mučenje, jer u protivnom muče uzalud; jedino što je kod mnogih bol nešto najveće, veće i od smrti.

A 82 Dante Aligijeri u svojoj *Komediji* Vergilija, s velikim poštovanjem, naziva svojim učiteljem, a ipak ga je, kako je to primetio gospodin Majnhard,[1] tako loše iskoristio – jasan dokaz za to da su pesnike iz starine i tada hvalili a da nisu znali zašto to čine; to što ih hvalimo a radimo drugačije, to poštovanje prema pesnicima koje ne razumemo a koje ipak želimo da dostignemo, to je izvor naših loših spisa.

---

[1] Johan Nikolaus Majnhard (Meinhard, 1727–1767), pisac i prevodilac iz Erfurta; glavno delo, na koje Lihtenberg ovde misli i u kom se pominju Dante i Vergilije, nosi naslov *Ogledi o karakteru i delima najboljih italijanskih pesnika* (1763–1764). – Sve napomene: Aleksandra Bajazetov.

A 84 Kod zločina je ono što svet naziva zločinom retko ono što zavređuje kaznu; treba pogledati onaj dugi niz postupaka koji se, takoreći s korenima, proteže i seže u naš život i potražiti radnju koja je najviše zavisila od naše volje i koju smo najlakše mogli izbeći.

A 85 Grešimo u obrazovanju time što s nekim naukama prerano počinjemo, pa one takoreći nakrivo srastaju s našim razumom i tako preprečuju put ka novom. Možda se duševne moći mogu ojačati i ako ih ne primenimo na neku nauku.

A 86 Ako se ljudski rod i dalje bude ovako razmnožavao, moraćemo da imamo više nego dva ili tri imena kako ne bi došlo do zbrke; deca pravih kurvi donose nova imena, što je još jedna od njihovih prednosti.

A 114 Spor oko značenja i bivstvovanja, koji je u religiji toliko zla naneo, možda je mogao biti korisniji da se vodio oko nekog drugog pitanja, jer to što verujemo da neke stvari zaista jesu ono što znače jedan je od najvećih izvora naše nesreće.

A 125 Snovi nas često dovode u prilike i zgode u kojima se budni ne bismo tako lako našli, ili nam predočavaju nevolje koje smo možda potcenjivali kao beznačajne i daleke, pa smo se upravo stoga s vremenom u njih i upleli. Zato zbog sna često menjamo odluku, zato on često može bolje da učvrsti naš moralni temelj nego sva učenja koja idu zaobilaznim putem preko srca.

A 139 Muškarcima možemo da zahvalimo za tako brojne i čudesne tvorevine u pesništvu kojima je svima izvor nagon za oplođavanje – svi oni ideali o devojkama, i tome slično. Šteta što vatrene devojke o lepim momcima ne smeju da pišu onako kako bi sigurno mogle, da je to samo dozvoljeno. Zato mušku lepotu još nisu prikazale one ruke koje bi jedine mogle da ih prikažu vatreno. Ono duhovno što dva očarana oka vide u telu koje ih je očaralo devojke u muškom telu verovatno vide sasvim drugačije nego mladići u devojačkom.

Sveska B
(1768–1771)

B 1 Kad god je morao da upotrebi razum, osećao se kao neko ko stalno koristi desnu ruku, a onda nešto treba da uradi levom.

B 3 Ni za šta nije imao apetit, a ipak je probao od svega.

B 21 Svetina upropaštava sebe zbog puti koja žudi mimo duha, a učenjak zbog duha koji suviše žudi protiv tela.

B 66 Paralaksa, jedan primer za nju koji i sami možemo da opazimo: uveče, kad nebo bude zvezdano, podići lice tako da bude u gotovo horizontalnom položaju, zažmuriti na jedno oko i videti koja zvezda dodiruje vrh nosa, potom zažmuriti na drugo, pa videti koje su zvezde koje je videlo ono prvo oko sad prekrivene nosom; luk najveće kružnice između te dve zvezde jeste paralaksa nosnog vrha, i ona kod malih noseva iznosi jedva nešto iznad 90°, a kod velikih nikad manje od 40°.

B 78 Svaki čovek ima i svoju moralnu pozadinu, koju ne pokazuje bez nužde i koju što duže može da pokriva pantalonama pristojnosti.

B 85 Uopšte ne bih želeo da budem neko ko će Nemačkom vladati onako apsolutno kako vladam svojim radnim stolom: sigurno bih samo obarao mastionice i sređivanjem uneo još veću zbrku.

B 112 Prerastao je svoju biblioteku onako kako čovek izraste iz prsluka. Uopšte, biblioteke duši mogu biti pretesne i preširoke.

B 123 Čudno je to s ljudskim ponosom, ne dâ se tako lako suzbiti, i jedva što smo zakrpili jednu rupu, on već viri iz druge, mi potrčimo tamo, a on je već kod treće, i tako dalje.

B 129 Dva su načina da se život produži. Prvi je da se tačka na kojoj se rađamo i tačka na kojoj umiremo udalje jedna od druge, pa da se put između njih produži; a kako bi se taj put produžio izmišljene su tolike mašine i stvari da neko ko ih vidi same za sebe nikad ne bi pomislio da one služe tome da se neki put produži; neki lekari su tu mnogo toga učinili. Druga mogućnost je da se ide sporije, a da se one dve tačke ostave tamo gde ih je bog hteo, i to je nešto za filozofe: naime, oni su shvatili da je najbolje da se ide takoreći botaničarski, cikcak, da ovde pokušate preskočiti jarak, a da tamo na čistini, i kad niko ne vidi, pokušate napraviti kolut preko glave, i tako dalje.

B 143 Ponekad i po osam dana ne izađem iz kuće i sasvim mi je dobro, a kad bi mi neko naredio isti toliki kućni pritvor, odmah bih se razboleo. Kad uživamo slobodu, tad se s lakoćom krećemo ukrug, a kad su nam misli sputane, tad i one koje su dozvoljene izlaze bojažljivo.

B 192 Zvali su ga poluglavi, ali ne zbog nekog naročitog položaja ili oblika glave, već zbog onog nevidljivog bića koje mu, kako većina ljudi misli, obitava u glavi.

B 217 Pošto već ni ocu prilikom oplođavanja nije uspeo, posle se nijedan bakrorezac nije usudio da okuša sreću s njim.

B 240 Ko je? – To sam samo ja. – Oh, pa i to je već suvišno.

B 279 Ima toliko pogodnosti u tome što možemo da naučimo da sami sebe proveravamo i podučavamo, a nije ni onako opasno kao kad se sami brijemo; u određenoj dobi svako bi to morao da nauči, makar i samo iz straha da će jednog dana pasti šaka lošem berberinu.

B 295 Pribeležio sam mnoštvo malih misli i skica, ali oni sad ne čekaju toliko poslednju ruku koliko nekoliko sunčanih trenutaka kako bi proklijale.

B 340 Zatekao sam ga u sobi kako stoji s pantalonama spuštenim do kolena i s nožem u desnoj ruci; svako ko bi ga tako zatekao pomislio bi da hoće da se kastrira, a on je pantalone koje su mu upravo bile pukle uhvatio dugim kanapom koji je hteo da odseče.

B 344 Jedan moj prijatelj delio je telo na tri sprata: glavu, prsa i trbuh, i često bi požeeleo da se gospodari gornjeg i gospodari donjeg sprata malo bolje slažu.

B 359 Dragi bog nas sigurno mnogo voli ako nam uvek dolazi po tako lošem vremenu.

Sveska C
(1772–1773)

C 5 Jedna se sestra mašila vela, druga šlica.

C 6 Lejdi Hil, opatica engleskog samostana u Lisabonu, imala je 23 godine kad je otputovala u Irsku, preuzela nasledstvo i vratila se u samostan. Bareti[2] smatra da se ne sme prepustiti zaboravu to da je takva vrlina postojala u grudima jedne žene. A ja mislim da takva dela treba žigosati onako žestoko i posprdno kako to samo prezir, poruga i gnušanje mogu.

C 22 Novčić od tri groša uvek je bolji od suze.

C 37 Jeste, časne sestre nisu samo položile zakletvu na strogu čednost, nego na prozorima imaju i jake šipke.

[Odgovor:] Oh, kroz zakletvu bismo se nekako već probili, kad bismo samo šipke savladali.

C 87 Otkako svi čitaju kritičarske škrabotine, dovitljivost je postala merilo kojim se ocenjuje koliko ko uopšte vredi kao čovek.

C 101 Daj mojim dobrim namerama snage – ta bi molba mogla stajati i u Očenašu.

C 148 Mi protestanti ubeđeni smo da, što se vere tiče, sad živimo u veoma prosvećenim vremenima. No, šta ako bi se sad pojavio neki novi Luter? Možda bi naša vremena tad važila kao mračna. Pre bi se vetar mogao preokrenuti ili zaustaviti nego što bi se čovekova ubeđenja mogla vezati za nešto čvrsto.

C 166 Jednom sam u Hanoveru bio smešten tako da mi je prozor gledao na usku uličicu koja je spajala dve velike. Bilo je veoma prijatno gledati kako ljudi menjaju izraz lica čim zađu u tu malenu ulicu, gde misle da ih manje ljudi vidi, pa bi jedan zastao da piša, drugi da podveže čarape, jedan bi se potajno smejao, drugi bi odmahivao glavom. Devojke bi s osmejkom na usnama mislile na prethodnu noć i doterivale trake za sledeće osvajanje na glavnoj ulici.

C 206 Preobraćanje zločinaca pred pogubljenje donekle se može uporediti s tovljenjem: duhovno ih podgojite, a potom im prerežete grkljan kako se više nikad ne bi odmetnuli.

C 247 Pitaš me, prijatelju, šta je bolje: da te glođe zla savest ili da mirno visiš na vešalima!

C 273 Indijci Vrhovno biće zovu „Panadad“ ili „Nepomični“ jer i sami vole da lenčare.

---

[2] Đuzepe Markantonio Bareti (Baretti, 1719–1789), italijanski pisac, putopisac i književni kritičar, od 1751. živeo u Londonu, gde je i umro. Lihtenberg je poznavao njegov dvotomni putopis *Putovanja iz Londona za Đenovu, preko Engleske, Portugala, Španije i Francuske*, u prevodu na nemački.

C 324 Glavno pravilo za pisce, a naročito za one koji žele da opisuju svoja osećanja, glasi da nikako ne smeju verovati da već sam taj čin ukazuje na neki naročit prirodni dar. Drugi to isto možda čine jednako dobro koliko i ti. Jedino što oni oko toga ne dižu toliko buke, pošto im se čini da je glupo objavljivati takve stvari.

Sveska D
(1773–1775)

D 21 To što su naši preci, u svojoj prostodušnosti, toliko značaja pridavali božjem sudu i što su toliko držali do čudesnih dokaza nevinosti svakako im se može oprostiti: njihovo je vreme bilo dovoljno prefinjeno da više ne mari za proročanstva, ali opet i nedovoljno prefinjeno da bi shvatilo kako je želja da bog učini da nevin čovek neoprljen može držati užareno gvožđe nespojiva s njegovom mudrošću. To je zapalo našem vremenu. Danas se već i neki filozofi počinju pretvarati da misle kako je bogu, u njegovoj mudrosti i veličini, mrsko da se uopšte bavi svetom.

D 45 Mnogo toga na našem telu ne bi nam izgledalo tako svinjski i razvratno da nam nije plemstva u glavama.

D 125 Onako šašavo kako to mora izgledati raku kad vidi čoveka da ide unapred.

D 139 Danas tri poente i jedna laž već čine pisca.

D 143 Grob je još uvek najbolja utvrda protiv bura sudbine.

D 153 Kao svakom velikom brbljivom filozofu, nije mu toliko stalo do istine koliko do toga kako mu zvuči proza.

D 175 Napisao je osam knjiga. Bolje da je zasadio osam drveta ili da je začeo osmoro dece.

D 274 Bog je čoveka stvorio po svom liku, kaže Biblija, a filozofi rade upravo obrnuto, stvaraju boga po sopstvenom.

D 423 Ja uopšte ne znam šta vi, ljudi, hoćete. Meni ni najmanje nije stalo do toga da budem velik čovek, a toliko ste makar mogli da me pitate. Ta zar mislite da treba imati lavovsku snagu da bi se grešniku bičem raspalilo po leđima? Ne moram biti velik čovek da bih nekom rekao istinu, i sreća naša što i poslednji bednik sme da kaže istinu.

D 399 Kad se sudare knjiga i glava i začuje se šupalj zvuk, da li je to stvarno zbog knjige?

D 404 Nekada su se komete i polarne svetlosti posmatrale da bi se zadovoljile druge potrebe; tada je posmatrača vodilo sujeverje, sada ga vode ambicija i znatiželja.

D 451 Taj je čovek bio toliko razborit da više ni za šta na ovom svetu nije valjao.

D 617 Predajem vam ovu knjižicu, ali zato da biste njom kao ogledalom pogledali u sebe, a ne da biste njome kao lornjetom gledali druge.

D 632 Svaka knjiga bi mogla da ponese naslov *Otprilike sve što mogu*.

Sveska E
(1775–1776)

E 46 Trgovci imaju svoj *waste-book* (*Sudelbuch*, *Klitterbuch*) u koji svakodnevno upisuju šta je kupljeno, a šta prodato, kako stignu, bez reda; potom sve to unose sređenije u knjigu-dnevnik, a odatle u *ledger at double entrance*, po uzoru na italijanske računske knjige. U poslednjoj knjizi se navodi udeo svakog ponaosob, i *Debitora* (dužnika) i *Creditora* (poverenika).

I naučnici bi mogli da usvoje taj pristup: najpre da vode knjigu u koju će upisivati sve što vide, ono na šta im ideje skreću pažnju, a onda da beleške prepisuju u drugu knjigu, u kojoj bi bile bolje razvrstane i raspodeljene; napokon, u *ledger*-u bi među njima mogla da se uspostavi veza, a kao posledica povezivanja, i tema bi bila obrađena preglednije.

E 61 Životinja koja se davi u suzi.

E 63 Niko ne uživa veći duševni mir nego onaj što nema mišljenje.

E 93 Sopstveni stas mu se kezi u brk.

E 139 Ne blebećite više, šta biste vi još? Kad ni fiksne zvezde nisu fiksne, kako onda možete da kažete da je sve istinito zaista istinito?

E 140 Iz ljubavi prema otadžbini pišu stvari zbog kojih se drugi našoj dragoj otadžbini smeju.

E 144 Ja sam u Englesku u stvari otišao da bih naučio da pišem na nemačkom.

E 163 Englez već i za sam zvuk reči *liberty* čini koliko mnogi čestit čovek u Nemačkoj za samu stvar slobode.

E 171 Ja još od 1764. ne verujem da protivnika možete ubediti štampanim razlozima. No, nisam se ja zato ni hvatao pera, nego samo da bih ih ljutio i da bih ljudima na našoj strani dao hrabrosti i snage, ali i da bih onim drugim dao na znanje da nas nisu ubedili.

E 190 Niko nije uobraženiji od onih koji slikaju svoja osećanja, naročito ako su vični prozi.

E 213 Kad bi ljudi iznenada postali vrli, hiljade bi umrle od gladi.

E 286 Ima ljudi koji misle da je sve što se radi ozbiljna lica odmah i razumno.

E 316 Recite, postoji li, osim Nemačke, još jedna zemlja u kojoj ljudi pre nauče da nabiraju nos nego da ga brišu?

E 358 Verujte mi slobodno, ako se neko pravilo iz prirode sastoji od tri reči, jedna od njih sigurno je odjek s katedre.

E 385 Kako ide?, pita slep kljastog. – Pa, kao što vidite, odgovara kljasti.

Sveska F
(1776–1779)

F 6 Asocijacija: dugotrajna sreća s vremenom se kvari.

F 95 Znao sam ljude koji su pili u potaji a javno bili pijani.

F 112 Knjiga je ogledalo: ako majmun gleda u nju, ne može mu apostol uzvratiti pogled.

F 113 Tamo gde se vide samo bibliofili i gde se u svemu vidi samo ono što se već zna.

F 160 Kod mozga nije važna samo veličina, nego i finoća i specifična težina.

F 173 Konačno doterati neko delo, to znači spaliti ga.

F 245 Neka imena trebalo bi da stoje na svim vešalima ovog sveta.

F 319 Kad bi zemlje dobijale ime prema prvoj reči koja se u njoj čuje, Engleska bi se zvala *damn it*.

F 326 Istinsko, nehinjeno nepoverenje prema čovekovim moćima na svim poljima najpouzdaniji je znak snažnog duha.

F 342 U doba kad je vreme još bilo golobrado.

F 404 Dakle, trebalo bi bakljom istine osvetljavati a nikom ne oprljiti bradu.

F 412 U Nemačkoj sasvim sigurno ima više pisaca nego što ih je potrebno na sva četiri kontinenta.

F 447 Sumnja ne mora da bude ništa više od budnosti, inače može biti opasna.

F 561 Sponom koja je trebalo da im spoji srca zadavili su svoj mir.

F 575 Još uvek se govori o duši, kao što se i o talirima govori iako se taliri odavno više ne kuju.

F 674 Šteta što nije greh piti vodu, uzviknu jedan Italijan, kako bismo je tad rado pili!

F 681 U mojoj viziji generala Lija (Lee), duplo E ima više udela nego sva njegova zlodela za koja sam čuo.

F 751 Naši pesnici sigurno dobijaju hvale koliko i engleski, samo što su ljudi koji ih hvale beznačajni.

F 765 Kad bi um, nebesko dete, smeo da sudi o lepoti, bolest bi bila jedino ružno što postoji.

F 779 Ima ljudi koji ne mogu da vide krv i ljudi koji ne mogu da vide mač, a neke, opet, zasvrbi već i kad se vaške samo pomenu.

F 781 Jedna od glavnih pogodnosti braka jeste to što gosta kog ne podnosite možete da pošaljete supruzi.

F 782 Zaista je neobično, i uvek bih se tome nasmešio, što Lafater[3] kod nosa naših današnjih pisaca vidi više nego sav razborit svet u njihovim spisima.

F 844 Slova narodâ bezbrojna su, a Englezu je njegovo „th" sastavni deo bića: ne može se izgovoriti baš kao što se ni biće ne može oponašati.

F 876 Toliko sam često i s takvim ubeđenjem tvrdio da onaj ko hoće da ga potomci vole mora da navuče na sebe mržnju savremenika da sam osetio poriv da opanjkavam sve.

F 998 Kod mnogih dela jednog čuvenog čoveka više bih voleo da pročitam ono što je precrtao nego ono što je ostavio.

F 999 Pouku ćete u svetu naći češće nego utehu.

F 1031 Neki nevaljali ljudi tvrdili su da, baš kao što miševa nema tamo gde nema mačaka, ni opsednutih nema gde nema isterivača đavola.

F 1179 Kad ulicom prolazi kakav poznanik, često se udaljim od prozora, ne toliko da bih njemu uštedeo trud da mi se pokloni koliko da bih sebi uštedeo nepriliku kad vidim da mi se ne klanja.

Sveska G
(1779–1784)

G 17 Ono što se naziva dobrim poznavanjem ljudi često je samo odraz, slika naših sopstvenih slabosti koje prepoznajemo kod drugih.

G 33 Nije li čudno što publiku koja nas hvali uvek smatramo za kompetentnog sudiju, ali je, čim počne da nas kudi, proglašavamo za nesposobnu da sudi o delima duha?

G 75 Kako bi čovek bio srećan kad bi se tuđim poslovima bavio onoliko malo koliko svojim.

G 107 Ni na šta drugo satira nije mogla da se obruši tako uspešno kao na grozne prevode kakvi se prave u naše vreme. Nemački učenjaci većinom su tumači dokoličara i posrednici književârâ. Tvrde da prevode kako bi korisna saznanja postala dostupna svima, i tako saznanja postaju sveopšte, ali ne i korisno dobro. Večito prikupljati sredstva a ne dostići krajnji cilj! Zapanjujuće je koliko učenih ljudi u Nemačkoj skuplja znanje samo da bi ga pokazivalo.

---

[3] Johan Kaspar Lafater (Lavater, 1741–1801), sveštenik, pisac i filozof iz Švajcarske, poznat po *Fiziognomatskim fragmentima za bolje poznavanje čoveka i veće čovekoljublje* (1775–1778), oko kojih su se vodile burne polemike.

G 128 Gotovo svi naši pisci pate od slabosti da se obrazuju na drugim spisima i samo ih spajaju. Ja sam taj metod nazvao *gradus ad Parnassum*. Pre nego što o nečem porazmisle, oni uzmu pa o tome pročitaju nešto, i tako se na kraju sva njihova nauka svodi na poznavanje onog što su drugi znali.

G 150 Prva knjiga koju bi na svetu trebalo zabraniti bila bi popis zabranjenih knjiga.

G 167 Čovekova koža je tlo na kom raste kosa; čudi me samo što još nije pronađeno sredstvo da se na njoj poseje vuna, kako bi se ljudi mogli strići.

G 173 U najveća otkrića koja je čovekov um u novije vreme iznedrio spada, po mom mišljenju, umeće da se sudi o nepročitanim knjigama.

G 183 Prvi Amerikanac koji je otkrio Kolumba otkrio je nešto strašno.

G 228 Ako bi svako sakupio sve dobre ideje koje su mu u životu pale na pamet, iz toga bi moglo da proistekne izuzetno delo. Svako je genije bar jednom godišnje. Takozvanim pravim genijima ideje samo nadolaze češće. Po tome se vidi koliko je važno beležiti sve.

Sveska H
(1784–1788)

H 5 Plemenita jednostavnost u delima prirode počesto je posledica plemenite kratkovidosti onog ko je posmatra.

H 8 Noću sam se često smejao idejama koje su mi se danju činile zločeste ili čak bezbožne.

H 23 Tamo gde su nekad bile granice nauke sad je njena sredina.

H 24 Najopasnije neistine jesu one istine koje su samo umereno izobličene.

H 31 Ko je zaljubljen u sebe ima makar tu prednost da ne mora da računa s mnogo suparnika.

H 83 Čak i ako ponekad neko bude sahranjen živ, opet zemljom hode stotine onih koji su mrtvi.

H 97 Ima primera ljudi koji su u majčinoj utrobi proveli 44 godine, pa na kraju opet ništa nije ispalo od njih.

H 98 Ako ni po čemu drugom, onda po obuhvatnosti pravosuđa vidimo da kod čoveka ima malo toga naročitog.

H 128 Sasvim dobro mogu da zamislim vreme u kom će pojmovi naše vere biti jednako neobični koliko je to u naše vreme duh viteštva.

H 157 Značenje reči „bogosluženje“ trebalo bi izmeniti tako da se ona više ne odnosi na odlazak u crkvu nego samo na dobra dela.

H 159 Ako treba da se dopadne mnoštvu, religija mora imati ponešto od *haut goût* sujeverja.

Sveska sa zlatnim koricama
(1789–1790)

80 Čak i da se rodi još jedan mesija, teško da bi mogao da učini toliko dobrog koliko je učinilo štampanje knjige.

Sveska J
(1789–1793)

J 59 Najslabiji je čovek koji se povodi za strastima, i telesnim i duševnim, mislim tu na kurvara i verskog fanatika, onog koji bludniči sa ženama i onog koji bludniči sa religijom. Neka Bog sačuva sve ljude od kralja ili ministra koji se tako prokurvaju. I neka takvog kralja ili ministra spase od razumnih podanika.

J 168 D. ponekad izgovori takve budalaštine da je teško poverovati da to čini ustima.

J 802 Umerenost se zasniva na užitku, uzdržanost ne. Zato i ima više uzdržanih nego umerenih.

J 304 Ko ima manje nego što želi treba da zna da opet ima više nego što vredi (ne πμ).[4]

J 369 Katoličku veru mogli bismo nazvati bogožderskom.

J 382 Otvaranjem leševa ne mogu se otkriti one mane koje su sa smrću prestale da postoje.

J 396 Kad je Frenklin umro, flor je trebalo staviti na gromobrane.

J 423 Sudeći po pouzdanim vestima, jula 1790. godine kamenje iz Bastilje na londonskim se ulicama prodavalo na kilo, i pri tom je kilo koštalo više od najbolje govedine.

J 424 Svift je irski donji dom, koji je okrugao, poredio s guščijom paštetom, ali ne samo zbog oblika nego i zbog sastava.

J 468 Nanjušiti koliko je sati, poseban sat.

J 520 Ne možemo pouzdano znati sedimo li u ovom trenutku možda u ludnici.

---

[4] Moguće značenje: *propria manu*, čime Lihtenberg označava sopstveni udeo u nekoj misli; u kasnijim sveskama uglavnom pisano grčkim slovima. Prema jednom drugom tumačenju, ovo je skraćenica za *pellucidus mons*, što bi bio „prevod“ samog Lihtenbergovog imena na latinski (*Licht*, svetlost, i *Berg*, planina).

J 521 Mnogi veroučitelji ne brane svoje postulate zato što su ubeđeni u njihovu istinitost, nego zato što su jednom već ustvrdili da su oni istiniti.

J 539 Uvek me zaboli kad umre nadaren čovek, jer svetu su takvi potrebniji od neba.

J 613 Ni najbolji majmun ne ume da nacrta drugog majmuna, to ume samo čovek, ali samo čovek to smatra svojom prednošću.

J 638 Sebi sam naredio da, dokle god me zdravlje služi, ne dopustim da me sunce zatekne u krevetu. Ništa me nije koštalo da tako postupim jer sam sebi propisivao samo one zakone koje više nisam mogao da prekršim.

J 674 Bilo mu je svojstveno to što nikad nije čitao loše knjige, ali ih zato jeste pisao, što je pouzdan dokaz za to da ili nije razumeo ono što čita ili da ono što je dobro nije shvatio kako treba.

J 690 Zdrav apetit koji su naši preci imali za hranu sad se, izgleda, pretvorio u ne baš sasvim zdrav apetit za knjige, i kao što su se Španci nekad okupljali da gledaju Nemce kako jedu, tako sad stranci dolaze kod nas da nas gledaju kako učimo.

J 706 Četrnaesti jun '91. Pitanje je da li, kad razapinjemo ubicu, činimo upravo onu grešku koju čini i dete koje tuče stolicu o koju se udarilo.

J 710 Nije nego, još kad bismo imali i burmut koji prolazi mimo nosa! A isto je i sa začećem. Uopšte, kod svakog važnog procesa nešto se izgubi, na fizičkom koliko i na moralnom planu.

J 733 Kod nekog ko se razmeće bogobojažljivošću nikako ne treba tražiti istinska hrišćanska uverenja.

J 764 Ko mnogo čita naučiće da dobro prepriča čak i one oglede koje je jako loše postavio.

J 860 Mislim da je Ruso rekao: dete koje samo svoje roditelje zna ne zna ni njih kako valja. Ta se misao može primeniti i na mnoga druga znanja koja nisu sasvim *čista* po prirodi: ko se ne razume ni u šta drugo nego u hemiju ne razume se ni u nju.

J 992 Pregledao sam popis bolesti i među njima nisam pronašao brigu i tužne misli – to je ozbiljan nedostatak.

J 1047 Božjoj svemoći koja se očituje u grmljavini divimo se ili kad je nema ili naknadno, kad prođe.

J 1099 U ime božje paliti, u ime božje žariti i ubijati i đavolu prepuštati, sve to u ime božje.

J 1147 Kad u Košinkini neko kaže „doji" (gladan sam), ljudi potrče kao da negde gori ne bi li mu štogod dali da pojede. U nekim krajevima Nemačke čovek u nevolji mogao bi reći „gladan sam", i to bi mu vredelo koliko i da kaže „doji".

J 1148 Prikazati francusko drvo slobode na Lineov način, to bi moglo dati dobru satiru.

J 1181 Rat koji traje dvadeset godina može da traje i sto. Jer rat tako postaje stanje. Polemokratija. Ljudi koji su okusili mir odumiru.

J 1227 Nije li čudno što svako sme da bude svoj lekar, čak i svoj advokat, ali čim pokuša da bude svoj sveštenik, odmah se nadigne kuknjava i zemaljski se bogovi u to umešaju? Šta li je uzrok tome što se zemaljski bogovi toliko brinu za čovekovo večno blagostanje, a što njegovo ovostrano tako neodgovorno zanemaruju? Odgovor nije teško dati.

J 1491 Čovek je remek-delo postanja već i zato što, i pored sve uslovljenosti, veruje da dela kao slobodno biće.

J 1872 Dovitljiva ali površna pamet malo toga nauči temeljno, ali od tog malog sigurno izvlači veću korist nego što to ume manje dovitljiv ali temeljan učen čovek.

Sveska K
(1793–1796)

K 23 Moja hipohondričnost zapravo je umeće da iz svake životne slučajnosti, kako god se ona zvala, isisam najveću moguću količinu otrova za svoje potrebe.

K 25 Tokom studija u mladosti najveću sam grešku počinio time što sam projektovao preveliku građevinu. Zbog toga gornji sprat nisam mogao da izvedem kako treba, štaviše, ni krov nisam uspeo da zatvorim. Na kraju sam bio primoran da se zadovoljim s nekoliko sobičaka u potkrovlju, koje sam, doduše, kako-tako uspeo da doteram, ali ipak nisam mogao da sprečim da mi po lošem vremenu prokišnjavaju. Mnogi prolaze tako!

K 30 Kad bih kanale u glavi mogao da iscrtam tako da olakšam unutrašnju razmenu među zalihama misli! Ali one samo tako leže, na stotine, i ništa ne koriste jedna drugoj.

K 33 Nekad sam po glavi mogao da pecam misli ili ideje i uvek bi se nešto uhvatilo; sad mi riba više ne dolazi tako lako. Počela je da se hvata po dnu i okamenjuje, pa moram dletom da je izbijam. Ponekad je izvučem samo u komadima, kao fosile iz Monte Bolke,[5] pa nešto sklepam od toga.

K 34 Čovek toliko kuka na svaki bol, a tako se malo raduje kad ga ne oseća. U tu grupu ljudi ja ne spadam. Kad odem u krevet i ne osećam baš nikakav bol, što se ponekad zaista i ume dogoditi, tad sam tako srećan da lijem suze radosnice i ta spokojna zahvalnost mom dobrom tvorcu dodatno me umiruje. O, kad bi se tako moglo umreti!

---

[5] Veliko nalazište dobro očuvanih fosila, mahom riba, nedaleko od Verone. Na tom mestu morsko tlo se, prilikom nastanka Alpa, uzdizalo u dva navrata, jednom pre 30–50 miliona godina, a drugi put pre 24. Krečnjak je kod Monte Bolke dubok i do 19 metara, a kod ribljih fosila prepoznatljivi su ne samo unutrašnji organi nego čak i boja kože.

K 37 Ljudi su me više puta kudili zbog grešaka koje sami nisu imali dovoljno snage ili oštroumnosti da počine.

K 40 L. je imao dobro srce, samo što se nije uvek trudio da tako i izgleda. Moja velika mana, izvor sve moje ozlojeđenosti.

K 44 Ponekad u starim sveskama u kojim sam beležio svoje misli naiđem i na neku dobru, pa se začudim kako li se tako otuđila od mene i mog sistema i obradujem joj se kao da je misao nekog mog pretka.

K 49 Ako moja filozofija i nije dovoljno dobra da bi pronašla nešto novo, ipak je dovoljno srčana da ono u šta svi odavno veruju proglasi spornim.

K 50 O, kako su dobra bila vremena u kojim sam još verovao svemu što čujem!

K 82 To što u poodmaklim godinama više ništa ne možemo da naučimo ima veze, i to jake veze, s tim što više ne trpimo da nam se zapoveda.

K 93 Svako selo ima svoju piramidu: crkveni toranj. Verovatno bi se od svih seoskih piramida u Nemačkoj mogle sagraditi egipatske. Zašto se gradi toliko uvis? Zbog zvonâ sigurno ne. To uvek sujeta, pomešana s verom, možda i sa sujeverjem, pravi te piramide nalik egipatskim.

K 94 Čak i neizvesnost koju gajimo u vezi s pojedinim stvarima ponekad ume da bude korisna. Tako nada dobija više prostora i mi istinitim smatramo uvek ono što najviše odgovara našem stanju.

K 105 Veći je greh dati zakletvu nego pogaziti je.

K 107 Čovek voli društvo, pa makar ono bilo i društvo upaljene svećice.

K 111 Za usavršavanje našeg duha opasno je kad dobijemo priznanje za dela koja ne zahtevaju svu našu snagu. Tada, naime, dolazi do zastoja. Zato Rošfuko kaže da još nijedan čovek nije učinio sve ono što je učiniti mogao, a ja smatram da to najvećim delom i jeste tako. Duša svakog čoveka ima u sebi neku meru indolentnosti zbog koje teži da dobro uradi ono što joj lako ide.

K 125 Ljudi koji nikad nemaju vremena rade najmanje.

K 135 Nekom su čoveku rekli da je duša tačka, a on će: „Zašto nije tačka-zarez pa da ima rep?“

K 150 Najtužnije što nam je Francuska revolucija zaveštala nesumnjivo je to što ćemo odsad svaki razuman i pred bogom i pred zakonom opravdan zahtev tumačiti kao zametak pobune.

K 151 Nije važno da li sunce u carstvu nekog monarha nikad ne zalazi, kako se svojevremeno hvalila Španija, nego šta sve vidi dok prolazi kroz to carstvo.

K 155 Inače je kod preobraćanja cilj da se ukloni mišljenje a da se glava pritom ne dira; u Francuskoj su sada efikasniji, pa s mišljenjem uzimaju i glavu.

K 159 Ne vidim ništa tako loše u tome što su u Francuskoj odbacili hrišćansku veru. To su ionako sve sitne smicalice. No, šta ako se narod bez ikakve spoljne prinude sâm vrati u njeno okrilje zato što bez nje nema sreće? Kakav primer za buduća pokolenja, i kako dragocen opit, kakav se ne vrši svakog dana! Zaista, možda je veru trebalo sasvim ukinuti kako bi se ona ponovo mogla uvesti pročišćena.

K 161 Kad bi se ženidbom mogao uspostaviti mir, moćnicima bi trebalo dopustiti mnogoženstvo.

K 167 Teško je graditi republiku od građe srušene monarhije. Najpre se svaki kamen mora drugačije oklesati, a za to treba vremena.

K 172 Teško da na svetu ima čudnije robe od knjiga. Štampaju ih ljudi koji ih ne razumeju, prodaju ih ljudi koji ih ne razumeju, povezuju, recenziraju i čitaju ljudi koji ih ne razumeju, a sad ih ljudi koji ih ne razumeju još i pišu.

K 193 Da mi je znati kako bi na nekim poljima izgledala naša nemačka književnost da nismo imali Engleze i Francuze! Jer oni su nam prednjačili čak i u razumevanju starine. Čak i frivolnost nekih među njima mnogima je otvorila oči za vrednost starine.

K 195 Pre nekog vremena bilo je u modi, a možda još uvek jeste, da se uz naslov romana napiše: „istinita priča“, no to je sitna, bezazlena prevara. Ali, to što kod nekih novijih istoriografskih knjiga ne piše „roman“, to već nije nimalo bezazleno.

K 210 Danas doktore prave tako mlade da su doktorska i magistarska titula bezmalo stekle dostojanstvo krsnih imena. A i oni kojima se ta počast dodeljuje nju su stekli skoro kao krsna imena – ne znajući kako.

K 214 Dok se o potajnim gresima piše javno, ja sam rešio da o javnim gresima pišem u potaji.

K 219 Poređenje propovednika i bravara: prvi kaže „ne poželi da kradeš“, a drugi „ne trudi se da kradeš“.

K 226 Korektor slovne greške ispravlja blagovremeno, a kritičar odštampane onda kad je nažalost već prekasno.

K 231 Danas ima toliko genija da bi trebalo da se obradujemo kad nam nebesa podare dete koje to nije.

K 238 Da bi se u nešto sumnjalo, često je dovoljno da to samo ne razumemo. Ovu rečenicu mnogi bi voleli da preokrenu, pa da kažu da ljudi njihovu tezu ne razumeju samo zato što sumnjaju u nju.

K239 Crkvena klupica za jednog spavača.

K 262 Kad bi se jednom obznanilo da ima pacijenata kojima neke banje i kupke nisu pomogle, i kad bi se to učinilo s istom onom brižljivošću s kojom se čini suprotno, niko više tamo ne bi išao, ili makar niko ko je bolestan.

K 266 Ukoričio sam dnevne novine od prošlih godina, neopisivo je šta sam u njima pročitao: 50 odsto lažnih nada, 47 odsto lažnih proročanstava i 3 odsto istine. Čitanje je umnogome umanjilo moje mišljenje o ovogodišnjim dnevnim novinama, jer mislim: što ove sada jesu, to su one druge bile nekad.

K 278 Koliko li je ljudi nahranila Biblija, koliko komentatora, štampara, knjigovezaca?

K 292 Šta bih dao da saznam za koga su u stvari činjena ona dela za koja se u javnosti govori da su učinjena za otadžbinu.

K 293 Zaista, ne mogu da kažem da li će biti bolje kad bude drugačije, ali zasigurno mogu da kažem da mora biti drugačije da bi bilo bolje.

Sveska L
(1796–1799)

L 2 U mudrosti prvi korak jeste da sve optužimo. Poslednji da se sa svim pomirimo.

L 9 Velikim ljudima često se prebacuje da su mnogo toga dobrog mogli da učine, a nisu. Oni bi na to mogli da odgovore: pomislite samo šta smo sve zlo mogli da učinimo a nismo.

L 18 Ni poricati niti verovati.

L 67 To što se u crkvama drže propovedi ne znači da na njih ne treba stavljati gromobrane.

L 113 Verujete li da je Dobri Bog katolik?

L 147 Da li beda u Nemačkoj sve više raste, to ne znam, ali za broj uzvičnika to svakako važi. Gde je ranije stajalo samo ! sad stoji !!!

L 179 Nekad su se krstila zvona, a sad bi trebalo krstiti štamparske prese.

L 183 Jedno škakljivo pitanje: mogu li blizanci da budu polubraća?

L 184 Ako se naša teologija i dalje ovako bude sve više pretvarala u teonomiju, kao što se i astrologija pretvorila u astronomiju, postavlja se pitanje da li bi možda bolje bilo da *Novi zavet* nazovemo srednjim.

L 218 Porediti čoveka sa bočicom za suze.

L 298 Nebo je verovatno čovekov najlakši izum.

L 402 Ono što najbolje odlikuje istinsku slobodu i njenu pravu upotrebu jeste njena zloupotreba.

L 461 Linije humanosti i urbanosti ne podudaraju se.

L 474 Opet sam jeo sve što je zabranjeno i osećam se, bogu hvala, jednako loše kao i pre (hoću da kažem, ništa gore).

L 511 Teško geniju u zemlji u kojoj nema zemljotresa (*iocoserio dictum* ne πμ).

L 550 Vešala s gromobranom.

L 643 Čak bismo i zvezde padalice držali za zvezde, kad bi samo htele malo da zastanu.

L 953 Da li je naš pojam boga išta drugo nego personifikacija nepojmljivog?

L 972 U konačnom sam ubeđenju da je čovek biće koje je toliko slobodno da mu se ne može osporiti pravo da *bude* ono što smatra da jeste.

(Izabrali i preveli sa nemačkog
Aleksandra Bajazetov *i* ***Bojan Savić Ostojić****)*